

# Úvodem

Téměř vše, co se odehrává v polistopadovém Československu a co jsme si zvykli označovat poněkud nezávazným termínem "transformace", má svoje prostorové souřadnice a promítá se do změn v prostorových vztazích. Transformace české a slovenské společnosti není pouze globálním procesem změn velkých politických, ekonomických a sociálních struktur, ale děje se současně také na nižších etážích společenského systému, např. na úrovni rodin, sociálních sítí, pracovních organizací, asociací a samozřejmě také na úrovni různých prostorových útvarů - ve městech, vesnicích, regionech. Analýza transformace v těchto reálných systémech může říci mnoho o tom, jak polistopadová společnost skutečně funguje a jak se globální změny promítají do našeho bezprostředního životního kontextu. Sociálně-prostorovým souvislostem transformace české a slovenské společnosti jsme věnovali toto číslo.

Jiří Musil v teoreticky laděném článku o změnách městských systémů v postkomunistických společnostech překračuje hranice Československa i současnosti. Uvažuje o změnách na úrovni intraurbánní i interurbánní, identifikuje společné trendy ve vývoji městských systémů v postkomunistických zemích střední Evropy a naznačuje jejich další směřování. Čtenáře jistě zaujme oddíl o pravděpodobném budoucím vývoji relativního postavení středoevropských metropolí (včetně Prahy) a jejich šancích ve vzájemné soutěži. Esej Charlese Tillyho o sociální historii měst má v kontextu tohoto čísla závažný metodologický význam. Ukazuje, jak lze na vývoji městské společnosti analyzovat průběh globálních společenských změn, spojovat široké sociální procesy s místním životem. Článek je také přesvědčivou obhajobou historicismu v moderní sociologii. Charles Tilly argumentuje svou věc ve velkém intelektuálním stylu, jakému jsme v naší sociologii odvykli, zejména proto, že jsme dost neuměli.

Další dvě statí jsou pak příspěvkem k již zmíněné analýze sociální změny v Československu na úrovni dílčích sociálně-prostorových systémů. Lubomír Falt'an rozebírá situaci a možnosti bratislavského a košického městského regionu z hlediska jejich příhraniční polohy a zabývá se také obecnějšími otázkami evropského regionalismu. Článek Heleny Hudečkové je z rodu komunitních studií a s využitím delšího retrospektivního pohledu dokládá sociální změnu ve dvou vesnických společenstvích jihozápadního českého pohraničí. Komunitní studie, donedávna považované za nejspíše už překonanou metodu sociologického výzkumu, zažívají určitou renesanci a v našich podmínkách jsou, a určitě budou, důležitým způsobem, jak zachycovat společenskou dynamiku v systémových souvislostech. Přehledová stat' Zdeny Vajdové rekapituluje historii a metodologii komunitních výzkumů v západní a částečně také české sociologii, rozebírá jejich možnosti a naznačuje, jaký význam mohou mít tyto studie v současnosti.

Můj vlastní příspěvek, spolu se statí Daniela Hanšpacha, míří k institucionální poloze sociálně-prostorových změn, k otázkám decentralizace, sociální a politické funkce místní správy a samosprávy. Vstoupili jsme tím na pole

v české sociologii zatím málo probádané. Bližší empirickou informaci teprve přinesou výzkumy právě dokončované sociologickými ústavu ČSAV a SAV a Sdružením měst a obcí na Slovensku. Jako užitečný podklad pro další debatu shrnul Daniel Hanšpach současné vývojové trendy místní správy v západoevropských zemích, zatímco v mém článku najdete úvahu o některých dilematech místní správy v České republice, včetně kritiky jednostranného lokalismu.

Z meritorních otázek územního vývoje se toto číslo dotýká jediné, zato pravděpodobně té nejdůležitější - totiž problematiky životního prostředí. Hana Librova ve filozoficky profilované stati seznamuje s některými vlivnými názory vyslovenými v zahraničních diskusích o ekologické etice a promítá je do naší situace. Koncepce "hluboké ekologie" Arne Naesse je pro sociology jistě výzvou. Pokud jde o mne, musím přiznat, že nestravitelnou.

Záměry, které jsme si kladli při sestavování tohoto čísla, se nepodařilo splnit v plném rozsahu. Ukázalo se, že teoreticky nebo empiricky solidně podložených poznatků o sociálně-prostorových aspektech transformace české a slovenské společnosti je zatím málo, některé z existujících se nám navíc nepodařilo získat. Z témat, která zde nejsou zastoupena, ačkoliv by určitě stála za pozornost, uveďme např. změny regionálních vztahů v souvislosti s geopolitickou reorientací Československa, sociálně-prostorové aspekty hospodářské konverze, regionální problematiku českého pohraničí, problematiku tzv. euroregionů, úlohu občanských iniciativ v lokálním a regionálním kontextu, měnící se vztahy podniků a obcí, sociální důsledky privatizace místního hospodářství aj. Pro příští "územní" číslo tedy zůstává dostatek prostoru.

Toto číslo jsem sestavoval s vydatnou pomocí Jiřího Musila, kterému patří dík nejen za jeho vlastní profilující příspěvek, ale také za mnoho užitečných rad a námětů.

*Michal Illner*

Na vydání tohoto čísla Sociologického časopisu přispěl finanční podporou 1 000 USD (30 % celkových nákladů) **Rockefeller Brothers Fund** prostřednictvím Střediska pro ekologická a sociální studia při Sociologickém ústavu ČSAV.